

การวิเคราะห์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย

AN ANALYSIS OF THE POVERTY IN ELDERLY IN CHIANG RAI PROVINCE

ปวีณา ลีตระกูล*

Paweena Leetrakun*

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University.

*Corresponding author, e-mail: paweena.lee@gmail.com

Received: November 15, 2018; Revised: February 12, 2019; Accepted: February 25, 2019

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ และสถานการณ์ความยากจน ของผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงราย และ 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย การศึกษาในครั้งนี้ การวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ จำนวน 526 ตัวอย่าง และมีสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับนโยบายผู้สูงอายุของท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุรวม เท่ากับ 5,670.25 บาทต่อเดือน รายได้หลักของผู้สูงอายุมาจากการทำงานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมและไม่มีเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยเกษียณ สำหรับสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุ พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุในจังหวัด เชียงรายที่ตกอยู่ในความยากจน คิดเป็นร้อยละ 29.47 ช่องว่างความยากจน คิดเป็นร้อยละ 14.57 และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 8.76 เมื่อจำแนกตามลักษณะต่าง ๆ พบว่า ผู้สูงอายุ ในพื้นที่เมืองมีสัดส่วนความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นมีสัดส่วน ความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุตอนกลางและผู้สูงอายุตอนปลาย ผู้สูงอายุเพศชายมีสัดส่วนความยากจน มากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่ลำปางกับหลานมีสัดส่วนความยากจน มากกว่าผู้สูงอายุ กลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อยมีสัดส่วนความยากจนมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง

เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนโดยใช้แบบจำลองโพรบิต พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ ความยากจนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ระดับการศึกษาต่ำ และการขาดเตรียมความพร้อม ก่อนเกษียณอายุ ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลให้ความยากจนของผู้สูงอายุลดลง คือ การทำงานหลังเกษียณอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น การมีเงินออมในครัวเรือน และการอาศัยในพื้นที่เมือง

ดังนั้นแนวทางลดความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือน ได้แก่ การส่งเสริมการทำงานของ ผู้สูงอายุ การสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) กับคนทุกวัย เพื่อเป็นการ เตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและมีทักษะเพื่อรองรับความต้องการ ของนายจ้างหรือสถานประกอบการได้ การเตรียมความพร้อมก่อนวัยเกษียณ และการส่งเสริม การระบบการออมในครัวเรือนเป็นการลดความเสี่ยงในสถานการณ์ที่คาดไม่ถึงของครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุ นอกจากนี้การสร้างระบบเพื่อการแบ่งเบาภาระของสมาชิกที่มีภาระพึ่งพา โดยรัฐจำเป็นต้อง คัดกรองครัวเรือนดังกล่าวและเฝ้าระวังกลุ่มนี้เป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นครัวเรือนที่เปราะบางที่ตกอยู่ในภาวะ ยากจนโดยง่าย

คำสำคัญ: ความยากจน ผู้สูงอายุ เมืองและชนบท

Abstract

The objectives of this study were:1) to analyze an income and economic status and also the poverty situation of the elderly in Chiang Rai province and 2) to examine the factors affecting the poverty of the elderly in Chiang Rai province. This mixed method study recruited 526 observations for the sample group in responding to the questionnaire. The focus group discussion was conducted with the stakeholders involving in the policy and projects for the elderly in the local community. The results showed that average income per month was 5,670.25 baths and income from working was the primary source of income. However, the major of the elderly do not have saving and also not prepare before entering retirement. The situation of poverty in the elderly indicated that the ratio of the elderly fell into poverty scale 29.47%, poverty gap 14.57%, and severe poverty 8.76%. The results also showed that the elderly in the urban area held a lower poverty level than those in a rural area. The initial elderly (60-69 yrs.) held lower poverty ratio than those in intermediate elderly (70-79 yrs.) and terminal elderly (80 yrs. and above). The male elderly held higher poverty ratio than those female elderly. The elderly living alone with grandchildren showed higher poverty ratio than the other groups. The elderly with lower education showed higher poverty ratio than those having higher education.

The analysis of factors affecting poverty by using Probit Model showed that the influential factors for poverty in the elderly were low education and lack of preparedness before retirement. The factors reducing poverty in the elderly were jobs after retirement, a number of living children, household saving, and living in urban area. The influential factors for economic inequality among the elderly were age, education, jobs after retirement, and household saving.

The guidelines reducing poverty for the elderly were jobs promotion for the elderly; lifelong education for preparedness into qualified and skilled elderhood for employability readiness to employers and entrepreneurs; preparation before entering retirement, promoting household saving, and reducing unexpected circumstances for household having the elderly. Also, the system by the government in reducing the dependent household members needs to be set up for carefully monitoring and filtering these households which are considered vulnerable to poverty.

Keywords: Poverty, Elderly, Urban and Rural

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรไทย เข้าสู่สังคมสูงวัย จำนวนผู้สูงอายุของประเทศเพิ่มขึ้น ประชากรวัยเด็กในประเทศลดลง ทำให้ในอนาคตจะมีการลดลงของประชากรวัยทำงานลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลทั้งในภาคครัวเรือน ภาคการผลิตตลอดจนศักยภาพการเจริญเติบโตของประเทศ จึงทำให้หลายภาคส่วน หามาตรการทั้งเชิงรับและเชิงรุกเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ของประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคอาเซียนแล้ว จากการศึกษาของวาสนา อิมเอม [1] พบว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศแรกในอาเซียนที่อัตราการเจริญเติบโตของประชากรติดลบ ในปี พ.ศ. 2568 ประชากรวัยเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีจะมีไม่ถึง 10 ล้านคน หรือเพียงร้อยละ 15.3 ของประชากรทั้งหมด ดังนั้นประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทยนั้น จึงเป็นเรื่องที่เพิกเฉยไม่ได้

สำหรับการเตรียมความพร้อมของประเทศไทยในบริบทของสังคมสูงวัย ข้อมูลจากคณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมสูงวัย [2] พบว่า เมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วที่อยู่ในบริบทของสังคมสูงวัยก่อนหน้าประเทศไทย ในช่วงที่เข้าสู่สังคมสูงวัยได้มีการเร่งพัฒนาคุณภาพประชากรจึงส่งผลให้ประชากรนั้นมีคุณภาพสูงขึ้น แต่จากการที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว โดยใช้เวลาเพียง 22 ปี ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศส มีเวลา 115 ปี และประเทศสวีเดนใช้เวลา 85 ปี จึงก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเต็มรูปแบบ ทำให้ประเทศไทยยังขาดการเตรียมความพร้อมของประชากรด้านคุณภาพ ทำให้บริบทของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมสูงวัยที่ยังยากจน และขาดหลักประกันในการดำรงชีวิต เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว

ซึ่งปัญหานี้ควรได้รับการแก้ไขจากแรงจูงใจมิเช่นนั้นจะส่งผลในระยะยาวต่อประเทศ

หากพิจารณาประเด็นท้าทายการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ ประเด็นสำคัญประการหนึ่งซึ่งคณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมสูงวัย [2] ได้กล่าวถึงคือ การขาดหลักประกันด้านรายได้เพื่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเมื่อประชากรไทยมีอายุยืนยาวมากขึ้น ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายยามชราภาพเพิ่มขึ้น จนทำให้รายได้หรือเงินออมที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ในขณะที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งในปัจจุบันขาดการเตรียมความพร้อมเพื่อหลักประกันด้านรายได้ ต้องพึ่งพารายได้หลักจากเบี้ยยังชีพซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของวรเวศม์ สุวรรณระดา และปวีณา ลีตระกูล [3] ที่ทำการศึกษาลักษณะของเบี้ยยังชีพต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุและเศรษฐกิจในระดับชุมชน พบว่ากว่าร้อยละ 43.08 ของผู้สูงอายุในชุมชน มีเบี้ยยังชีพเป็นแหล่งรายได้หลัก ส่งผลให้ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งตกอยู่ในความยากจน สอดคล้องกับข้อมูลของ ธนาคารโลก [4] และรายงานสถานการณ์ของผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559 ที่ทำการศึกษาในประเทศไทย พบว่าสัดส่วนผู้สูงอายุอยู่ในภาวะยากจนมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจากข้อมูลปี พ.ศ. 2553 สัดส่วนคนจนในกลุ่มผู้สูงอายุอยู่ที่ร้อยละ 10.9 ขณะที่สัดส่วนคนจนของประชากรทั้งหมดมีเพียงร้อยละ 7.7 เท่านั้น แม้ว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมีแนวโน้มลดลงแต่ในปี พ.ศ. 2558 มีผู้สูงอายุคิดเป็น 1 ใน 3 ที่ยังยากจน ดังนั้นประเด็นปัญหาในเรื่องความยากจนในสังคมสูงวัยจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญและเพิกเฉยมิได้ และถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางและรัฐจำเป็นต้องหาแนวทางเพื่อดูแลความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุไทยในอนาคต [5]

หากวิเคราะห์ระดับพื้นที่ ในบางจังหวัดเข้าสู่สังคมสูงวัยแล้ว ในกรณีนี้ได้ทำการศึกษาในจังหวัดเชียงราย ซึ่งจากข้อมูลในปี 2556 พบว่าจังหวัดเชียงรายได้เข้าสู่สังคมสูงวัยเป็นเรียบร้อยแล้ว เนื่องจากมีสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 และจากผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมวัยที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุอยู่ในภาวะยากจนนั้น ควรมีนโยบายระดับประเทศและระดับพื้นที่ในการดูแลปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในลักษณะอยู่ตามลำพังและอยู่ลำพังกับคู่สมรสเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองซึ่งย่อมส่งผลต่อการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว แต่อย่างไรก็ตามจากข้อมูลเชิงประจักษ์ของคณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมสูงวัย [2] พบว่ากว่าร้อยละ 90 ของแผนงานโครงการด้านผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมตามประเพณี ไม่ได้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตตลอดจนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเป็นไปอย่างล่าช้า เป็นเชิงรับมากกว่าเชิงรุกไม่ทันต่อการเปลี่ยนเป็นสังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว อีกทั้งวาระสมัย สุวรรณระดา [6] ได้กล่าวถึงหน้าที่ของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลที่กำหนดในกฎหมายมิได้รวมหน้าที่ในด้านการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจนอีกด้วย

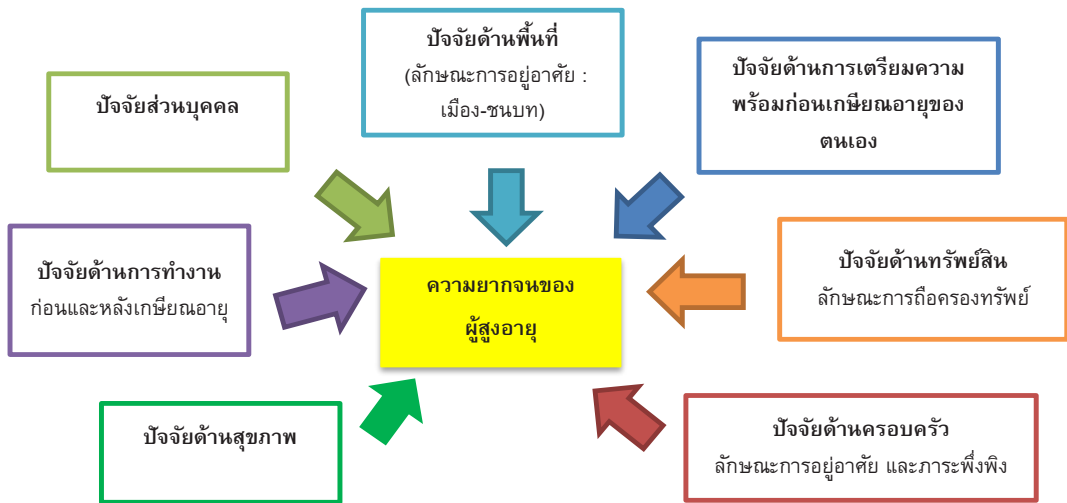
จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นจึงเป็นที่มาของการศึกษาประเด็นเรื่องความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายซึ่งเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ความยากจนเชิงพื้นที่หรือ Poverty's Spatial Dimensions โดยได้แยกการวิเคราะห์ความยากจนในภาพรวม ความยากจนในเมือง (Urban Poverty) และความยากจนในชนบท (Rural Poverty) เนื่องจากในแต่ละพื้นที่มีสาเหตุของความยากจนที่แตกต่างกัน ดังนั้นบทความวิจัยนี้จึงแบ่งออกเป็น 2 วัตถุประสงค์หลัก โดยเริ่มจากการวิเคราะห์รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจและสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนของผู้สูงอายุและครอบครัวในภาพรวม และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเขตเมืองและชนบทของจังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นแนวทางการลดความยากจนของผู้สูงอายุและครอบครัวผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานในท้องถิ่นเห็นความสนใจกับประเด็นดังกล่าวและวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุและครอบครัวได้อย่างทันที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจและสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายในภาพรวมและจำแนกตามพื้นที่เมืองและชนบท

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

สำหรับการวิเคราะห์ความยากจนของผู้สูงอายุ ดังภาพที่ 1 ได้พิจารณา 7 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อรายได้ของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา ปัจจัยด้านการทำงาน ได้แก่ สถานภาพการงานก่อนเกษียณอายุและการทำงานหลังเกษียณอายุ ปัจจัยด้านสุขภาพ ปัจจัยด้านทรัพย์สิน ได้แก่ การออมและทรัพย์สินของครัวเรือนผู้สูงอายุ ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ ลักษณะการอยู่อาศัย จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และภาวะพึ่งพิง ปัจจัยด้านการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุของตนเอง ปัจจัยด้านพื้นที่ ได้แก่ การอาศัยอยู่ในเมือง/ชนบทของครัวเรือน สอดคล้องกับการศึกษาของ Mohd [7] Khan, and et al. [8]

และกรอบแนวคิด Have-Do-Be ของอนันท์ชนก สกนธวัฒน์ [9]

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) **กลุ่มตัวอย่างของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย** สำหรับการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบขนาดของประชากร คำนวณจากสูตรของคอคแรน (Cochran, 1977 อ้างในธีรวิฑูมิ เอกะกุล, 2543) ใช้ในกรณีที่ไม่ทราบขนาดของประชากรที่แน่นอน โดยคำนวณกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5

$$n = \frac{z^2}{4e^2} = 384.16 \text{ ตัวอย่าง}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

e = ระดับความคาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมให้เกิดขึ้นได้

Z = ค่า Z ที่ระดับความเชื่อมั่นหรือระดับนัยสำคัญที่ร้อยละ 95 หรือระดับนัยสำคัญ 0.05

มีค่า Z = 1.96

ดังนั้นหากต้องการให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นตั้งแต่ร้อยละ 95 ขึ้นไป ต้องเก็บแบบสัมภาษณ์จำนวน 384 คราวเรือน ขึ้นไป สำหรับในการศึกษาคั้งนี้เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลจึงได้วางแผนสัมภาษณ์ผู้สูงอายุหรือเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุในแต่ละครัวเรือน ทั้งสิ้นจำนวน 600 ตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างกระจายการเก็บข้อมูลทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท ทั้งนี้มีการตอบกลับของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 526 ตัวอย่างที่เป็นแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 87.67 ของแบบสัมภาษณ์ที่ออกไปสำรวจ

2) กลุ่มตัวอย่างของผู้กำหนดนโยบายภาครัฐ กำหนดให้มีขนาดของกลุ่มตัวอย่างประมาณ 20 คน โดยอาศัยการเลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

$$FGT(y; \alpha) = \frac{\sum_{i=1}^K (z - y_i)^\alpha}{Nz^\alpha} \text{ โดยที่ ค่า } \alpha \geq 0$$

เมื่อ $\alpha = 0$ ดัชนี $FGT(y; 0)$ เท่ากับ $H = M/N$ หมายถึง ร้อยละสัดส่วนคนจน

เมื่อ $\alpha = 1$ ดัชนี $FGT(y; 1)$ เท่ากับโดยที่ $R = 1 - \mu/z$ หมายถึง ช่องว่างภาวะความยากจน

เมื่อ $\alpha = 2$ ดัชนี $FGT(y; 2)$ เท่ากับ $H[R^2 + (1-R)^2] \phi$ โดยที่ ϕ คือ Square of the Coefficient of Variation หมายถึง ความรุนแรงของปัญหาภาวะความยากจน

นอกจากนี้ในส่วนที่สองจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่ครัวเรือนจะประสบกับปัญหาความยากจนจากการการประมาณค่าแบบจำลองโพรบิตโดยใช้วิธีภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด โดยฟังก์ชันความน่าจะเป็น

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัด เชียงราย จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 526 ตัวอย่าง แบ่งออกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เมือง จำนวน 298 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 56.65 และเป็นอยู่ในพื้นที่ชนบทจำนวน 228 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 43.35 ผลการศึกษา ดังนี้

จากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนและดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย เพื่อทบทวนปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนและหาแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนในกลุ่มผู้สูงอายุ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
 ในส่วนแรกวิเคราะห์ถึงสภาวะความยากจนในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายด้วยดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT) ทั้งนี้อัตรา ศานติศาสตร์ [10] FGT^α มีความสำคัญแตกต่างกันไปตามค่า α กล่าวคือ $\alpha = 0$ คือ Head Count Ratio (HCR) ซึ่งแสดงถึงร้อยละสัดส่วนคนจน $\alpha = 1$ แสดงถึง ร้อยละช่องว่างความยากจน และ $\alpha = 2$ แสดงถึงร้อยละความรุนแรงของความยากจน โดยดัชนี FGT ในรูปทั่วไป

1. การวิเคราะห์รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ การเตรียมความพร้อมในวัยในช่วงเกษียณอายุ และ สถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย

1.1 รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ และการเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุ

1) รายได้และแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุ

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุรวม เท่ากับ 5,670.25 บาทต่อเดือน ทั้งนี้รายได้เฉลี่ยของของผู้สูงอายุมาจากการทำงานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 2,327.95 บาทต่อเดือน อันดับที่สอง คือ รายได้ลูกชายสมรสเฉลี่ยซึ่งเท่ากับ 660.08 บาท ต่อเดือน และอันดับ

ที่สาม รายได้จากเบี้ยยังชีพโดยเฉลี่ย ซึ่งเท่ากับ 647.15 บาทต่อเดือน เมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่า รายได้เฉลี่ยของผู้สูงอายุต่อเดือนของผู้สูงอายุในเมือง เท่ากับ 6,083.72 บาทต่อเดือน ซึ่งสูงกว่ารายได้เฉลี่ยรวม ทั้งนี้รายได้ของผู้สูงอายุมาจากการทำงานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ลำดับถัดมาคือ รายได้จากเบี้ยยังชีพ และอันดับที่สาม รายได้ลูกชายสมรส สำหรับรายได้เฉลี่ยรวม

ในพื้นที่ชนบทเท่ากับ 5,129.84 บาทต่อเดือน ซึ่งต่ำกว่าภาพรวมและรายได้ผู้สูงอายุในเมือง ทั้งนี้รายได้ของผู้สูงอายุอันดับที่หนึ่งมาจากการทำงาน อันดับที่สอง คือ รายได้ลูกชายสมรส และอันดับที่สาม คือ รายได้จากลูกสาวสมรสแล้ว รายละเอียดดังตารางที่ 1

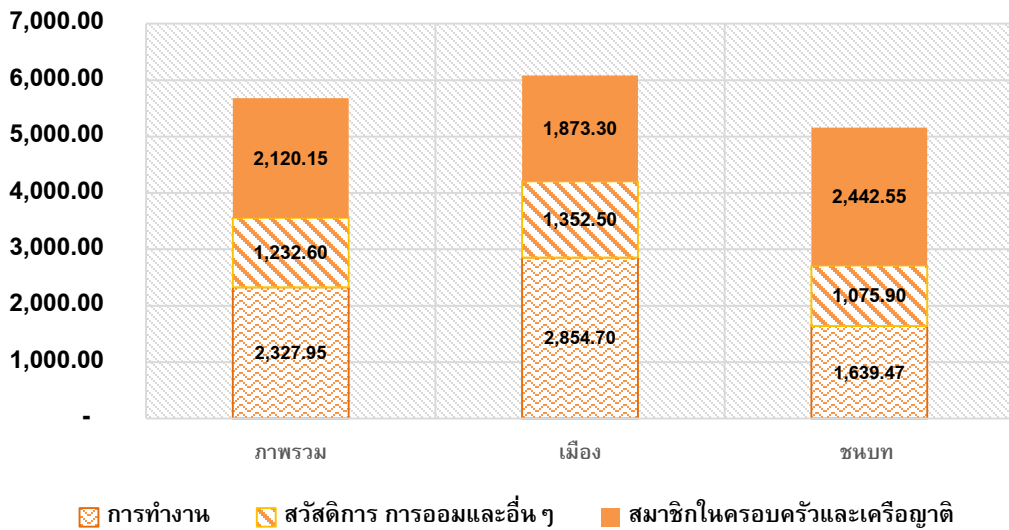
ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยของรายได้ของผู้สูงอายุแยกตามแหล่งรายได้

แหล่งรายได้	รายได้ของผู้สูงอายุเฉลี่ย (บาทต่อเดือน)		
	รวม	เมือง	ชนบท
การทำงาน	2,327.95	2,854.70	1,639.47
บำเหน็จ	164.16	212.57	100.88
เบี้ยยังชีพ	647.15	614.09	690.35
ดอกเบี้ย	74.90	45.30	113.60
คู่สมรส	247.43	140.40	386.84
ลูกชายโสด	220.15	242.62	190.79
ลูกสาวโสด	256.57	221.48	302.64
ลูกชายสมรส	660.08	595.64	744.30
ลูกสาวสมรส	607.60	538.93	697.37
พี่น้อง	57.22	45.64	72.37
ญาติ	71.10	88.59	48.24
อื่น ๆ	346.39	480.54	171.07
รวม	5,670.25	6,083.72	5,129.84

หากพิจารณารายได้ทุกแหล่งของผู้สูงอายุรวมกัน และจำแนกออกเป็น 3 แหล่งสำคัญ ได้แก่ 1) รายได้จากการทำงาน 2) รายได้จากสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ อันประกอบด้วย คู่สมรส ลูกชายโสด ลูกสาวโสด ลูกชายสมรส ลูกสาวสมรส พี่น้อง ญาติ และ 3) รายได้จากสวัสดิการ การออมและอื่น ๆ ซึ่งรวมรายได้จากบำเหน็จเบี้ยยังชีพ ดอกเบี้ยและรายได้จากแหล่งอื่น ๆ พบว่า รายได้ของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่โดยรวม เป็นรายได้ที่เกิดจากตัวของผู้สูงอายุเองเป็นหลัก นั่นคือรายได้จากการทำงาน ถัดมาเป็นรายได้จากสมาชิกในครอบครัว

และเครือญาติ สุดท้ายจึงเป็นรายได้จากสวัสดิการ การออมและอื่น ๆ

เมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่า ในพื้นที่เมือง รายได้ของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เกิดจากการทำงาน เช่นเดียวกับภาพรวม ถัดมาจึงเป็นรายได้จากสมาชิกในครอบครัวและสุดท้ายจึงเป็นรายได้จากสวัสดิการ การออมและอื่น ๆ ในขณะที่พื้นที่ชนบทนั้นพบว่า รายได้หลักของผู้สูงอายุมาจกสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ มากกว่ารายได้จากการทำงาน ในขณะที่รายได้จากจากสวัสดิการ การออมและอื่น ๆ ยังคงเป็นรายได้หลักอันดับสุดท้าย (รายละเอียดดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 การเปรียบเทียบรายได้ของผู้สูงอายุจากแหล่งรายได้ต่างๆ

หมายเหตุ: พิจารณารายได้ของผู้สูงอายุ หน่วยเป็น บาทต่อเดือน

2) ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุ

ผลการวิเคราะห์ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุ แสดงได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุ

ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง	รวม		เมือง		ชนบท	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การออม						
1.1 ไม่มีการออม	336	63.88	196	65.66	140	61.40
1.2 มีการออม	190	36.12	102	34.34	88	38.60
2. หนี้สิน						
2.1 ไม่มีหนี้สิน	284	54.96	171	57.24	118	51.75
2.2 มีหนี้สิน	242	45.04	127	42.76	110	48.25
3. ทรัพย์สิน						
3.1 บ้าน						
3.1.1 ไม่มีบ้าน	105	19.96	61	20.54	44	19.30
3.1.2 มีบ้าน	410	78.04	237	79.46	184	80.70
3.2 ที่ดิน						
3.2.1 ไม่มีที่ดิน	147	28.00	102	34.34	45	19.74
3.2.2 มีที่ดิน	379	72.00	196	65.65	183	80.28
4. การเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุของตนเอง						
4.1 ไม่มีการเตรียมความพร้อม	321	61.02	158	53.02	163	71.49
4.2 มีการเตรียมความพร้อม	205	38.98	140	46.98	65	28.51

จากผลการศึกษาในตารางที่ 2 พบว่า ในภาพรวม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม คิดเป็นร้อยละ 63.88 แต่ส่วนใหญ่ไม่มีหนี้ คิดเป็นร้อยละ 54.96 และมีสินทรัพย์ ได้แก่ บ้านและที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 78.04 และร้อยละ 72.00 ซึ่งเมื่อจำแนกตามพื้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท แต่ในชนบทสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีที่ดินมากกว่าในเมือง ในขณะที่เมื่อสำรวจพฤติกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการเงินในวัยเกษียณของผู้สูงอายุ พบว่า กวาร์้อยละ 61.02 ไม่ได้เตรียมความพร้อมด้านการเงิน ในขณะที่ยังมีกลุ่มที่มีการเตรียมความพร้อมคิดร้อยละ 38.98 เมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่าในพื้นที่เมืองมีการเตรียมความพร้อมด้านการเงินในช่วงเกษียณอายุร้อยละ 46.98 ในขณะที่พื้นที่ชนบทมีการเตรียมความพร้อมเพียงร้อยละ 28.51 เท่านั้น

1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงราย

สำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุโดยใช้แนวคิดของดัชนี FGT จำนวนหาดัชนีชี้วัดความยากจน

3 ดัชนี ได้แก่ สัดส่วนคนจน ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของปัญหาความยากจน พบว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเส้นความยากจนด้านอาหารของจังหวัดเชียงราย ปี 2558 อยู่ที่ 2,428 บาทต่อคนต่อเดือนแล้ว ในภาพรวม สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ตกอยู่ในความยากจน คิดเป็นร้อยละ 29.47 ช่องว่างความยากจน คิดเป็นร้อยละ 14.57 และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 8.76 เมื่อจำแนกตามเขตพื้นที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองมีสัดส่วนความยากจน ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 25.17 14.32 และ 9.29 ตามลำดับ ซึ่งสัดส่วนความยากจนดังกล่าวมีค่าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมและผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีสัดส่วนความยากจน ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 35.09 14.89 และ 8.07 ตามลำดับ (รายละเอียดตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ความยากจนจำแนกตามลักษณะของผู้สูงอายุ

การจำแนกลักษณะของผู้สูงอายุ	ภาพรวม			เขตเมือง			เขตชนบท		
	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	ช่องว่างความยากจน (ร้อยละ)	ความรุนแรงของความยากจน (ร้อยละ)	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	ช่องว่างความยากจน (ร้อยละ)	ความรุนแรงของความยากจน (ร้อยละ)	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	ช่องว่างความยากจน (ร้อยละ)	ความรุนแรงของความยากจน (ร้อยละ)
พื้นที่อยู่อาศัย									
ภาพรวม	29.47	14.57	8.76						
พื้นที่เมือง	25.17	14.32	9.29						
พื้นที่ชนบท	35.09	14.89	8.07						
อายุ									
ผู้สูงอายุตอนต้น 60-69 ปี	23.19	12.24	7.88	20.40	12.43	8.47	27.48	11.95	6.98
ผู้สูงอายุตอนกลาง 70-79 ปี	34.31	16.93	9.98	26.39	14.95	9.69	43.08	19.13	10.30

ตารางที่ 3 (ต่อ)

	ภาพรวม			เขตเมือง			เขตชนบท		
	สัดส่วน คนจน (ร้อยละ)	ช่องว่าง ความ ยากจน (ร้อยละ)	ความ รุนแรง ของความ ยากจน (ร้อยละ)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ช่องว่าง ความ ยากจน (ร้อยละ)	ความ รุนแรง ของ ความ ยากจน (ร้อยละ)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ช่องว่าง ความ ยากจน (ร้อยละ)	ความ รุนแรง ของ ความ ยากจน (ร้อยละ)
การจำแนกลักษณะ ของผู้สูงอายุ									
ผู้สูงอายุตอนปลาย 80 ขึ้นไป	54.39	22.45	10.96	60.00	27.71	14.69	50.00	18.34	8.04
เพศ									
ชาย	33.82	16.24	9.72	30.60	16.85	10.79	37.50	15.54	8.48
หญิง	21.31	11.43	6.98	16.52	10.29	6.90	29.41	13.36	7.10
ลักษณะการอยู่ อาศัย									
อยู่ลำพัง	23.53	13.27	8.51	18.52	11.58	7.66	36.67	14.82	7.70
อยู่ลำพังกับภรรยา	27.27	13.75	8.67	26.32	14.18	9.54	28.00	13.42	8.02
อยู่ลำพังกับหลาน	31.58	17.27	11.25	28.57	17.39	11.52	40.00	16.94	10.50
อยู่ลำพังกับภรรยา และหลาน	25.00	15.56	11.11	38.46	23.57	17.05	9.09	6.10	4.09
อยู่ร่วมกับสมาชิก	30.90	14.88	8.82	26.64	14.93	9.65	29.17	15.18	9.46
ระดับการศึกษา									
ต่ำกว่าป.6	30.59	14.78	8.73	26.17	14.67	9.40	35.78	14.90	7.95
มัธยมต้นหรือเทียบ เท่า	31.58	19.22	13.39	33.33	19.61	13.59	25.00	17.79	12.66
มัธยมปลายหรือ เทียบเท่า	11.77	8.37	5.96	13.33	9.49	6.75	0.00	0.00	0.00
ปริญญาตรีและ ปริญญาตรีขึ้นไป	12.50	9.41	7.09	8.33	6.27	4.72	0.00	0.00	0.00

นอกจากนี้หากวิเคราะห์ความยากจนโดยการจำแนกตามลักษณะของผู้สูงอายุ ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจดังนี้

1) อายุ พบว่า หากจำแนกผู้สูงอายุเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น (ช่วงอายุ 60-69 ปี) กลุ่มผู้สูงอายุตอนกลาง (ช่วงอายุ 70-79 ปี) และกลุ่มผู้สูงอายุตอนปลาย (ช่วงอายุ 80 ปีขึ้นไป) แล้วผู้สูงอายุตอนต้นมีสัดส่วนความยากจน ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 23.19 12.24

และ 7.88 ตามลำดับ ซึ่งมีค่าน้อยกว่าสัดส่วนความยากจนของค่าเฉลี่ยโดยรวม ผู้สูงอายุตอนกลาง และผู้สูงอายุตอนปลาย เมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่า ผู้สูงอายุตอนต้นในเมืองมีความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุในชนบท ในขณะที่ผู้สูงอายุตอนกลางและตอนปลายในเมือง มีความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุในชนบท

2) เพศของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายมีสัดส่วนความยากจน ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ

33.82 16.24 และ 9.72 ตามลำดับ ซึ่งสัดส่วนความยากจนดังกล่าวมากกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมและผู้สูงอายุเพศหญิงทั้งในภาพรวม ในพื้นที่เมืองและชนบท

3) ลักษณะการอยู่อาศัย พบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังกับหลานมีสัดส่วนความยากจนช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของความยากจน คิดเป็นร้อยละ 31.58 17.27 และ 11.25 ตามลำดับ ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมและผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ เมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่า กลุ่มของผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังกับหลานและผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังในชนบทมีสัดส่วนความยากจนสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 40 และร้อยละ 36.67 ตามลำดับ

4) ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อยทั้งภาพรวม พื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท มีสัดส่วนความยากจนมากกว่าค่าเฉลี่ยและกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงอย่างเช่นมัธยมปลายหรือเทียบเท่า และปริญญาตรีและปริญญาตรีขึ้นไป

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุในภาพรวมและจำแนกตามพื้นที่เมืองและชนบท ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุในภาพรวมและจำแนกตามพื้นที่ รายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุในภาพรวมและจำแนกตามพื้นที่

ตัวแปร	ภาพรวม			พื้นที่เมือง			พื้นที่ชนบท		
	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect
ตัวแปรตาม* ผู้สูงอายุที่ยากจน = 1 และผู้สูงอายุที่ไม่ยากจน = 0									
ปัจจัยส่วนบุคคล									
1) เพศชาย	-0.0312	0.645	-0.0108	-0.0148	0.874	-0.0056	-0.0236	0.835	-0.0075
2) อายุ	0.0052	0.754	0.0018	0.0005	0.980	0.0002	0.0207	0.325	0.0066
3) อายุยกกำลังสอง	-0.0001	0.651	0.0000	-0.0001	0.525	-0.0001	0.0000	0.758	0.0000
4) สถานภาพสมรส : โสด	-0.2412	0.398	-0.0786	-0.1222	0.737	-0.0471	(omitted)		
5) ระดับการศึกษา : ระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมต้น	0.4753**	0.030	0.1774	0.6527**	0.017	0.2551	0.0366	0.941	0.0118
ปัจจัยด้านการทำงาน									
สถานภาพการทำงานก่อนเกษียณอายุ : Baseline ทำงานนอกระบบ									
1) นายจ้าง	-0.0895	0.597	-0.03145	-0.2797	0.360	-0.1080	-0.4269	0.263	-0.2923
2) ทำงานในระบบ	-0.3456	0.211	-0.1276	-0.3139	0.181	-0.1227	-0.7845	0.191	-0.1187
ทำงานหลังเกษียณอายุ	-0.9972***	0.000	-0.3284	-1.3778***	0.000	0.4761	-0.6066**	0.008	-0.1909
ปัจจัยด้านสุขภาพ :									
สุขภาพแข็งแรงดี	-0.1259	0.33	-0.0434	-0.1188	0.531	-0.0450	-0.0940	0.635	-0.0299

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ตัวแปร	ภาพรวม			พื้นที่เมือง			พื้นที่ชนบท		
	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect
ปัจจัยด้านครอบครัว : ลักษณะการอยู่อาศัย และภาวะพึ่งพิง									
1) การเป็นหัวหน้าครัวเรือน	-0.2253	0.194	-0.0764	-0.1852	0.447	-0.0696	-0.2672	0.352	-0.0830
2) การอยู่อาศัยพัง	0.1638	0.357	0.0551	0.2212	0.371	0.0856	0.5976**	0.045	0.1640
3) จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่	-0.1519**	0.038	-0.0526	-0.2774**	0.013	-0.1054	-0.0062	0.955	-0.0020
4) การมีคนพิการอยู่ในครัวเรือน	0.2500	0.349	0.0811	0.8700**	0.043	0.2685	0.4881	0.219	0.1738
5) การมีภาระการดูแลบุตรหลาน	0.1791	0.284	0.0600	0.0744	0.751	0.0285	0.5194*	0.058	0.1460
ปัจจัยด้านทรัพย์สิน : ลักษณะการถือครองทรัพย์สิน									
1) การมีบ้านเป็นของตัวเอง	-0.0025	0.989	-0.0008	-0.1501	0.538	-0.0564	-0.0787	0.797	-0.0254
2) การมีเงินออมในครัวเรือน	-0.14206**	0.017	-0.0492	-0.1827**	0.025	-0.0694	-0.1208	0.301	-0.0385
ปัจจัยด้านการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ									
การขาดการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ									
	0.3699***	0.005	0.1302	0.5121**	0.004	0.1937	0.2797	0.215	0.0925
ปัจจัยด้านพื้นที่									
การอยู่อาศัยในเขตเมือง	-0.2493*	0.068	-0.0854						
ค่าคงที่	0.3399	0.599		0.514	0.464		0.4477	0.7540	
	LR chi2(18) =	138.48		LR chi2(17) =	126.97		LR chi2(16) =	31.64	
	Prob > chi2 =	0.0000		Prob > chi2 =	0.0000		Prob > chi2 =	0.0111	
	Log likelihood =	-272.043		Log likelihood =	-138.647		Log likelihood =	-113.406	
	Pseudo R2 =	0.2029		Pseudo R2 =	0.3141		Pseudo R2 =	0.1224	

หมายเหตุ: + หมายถึง ผู้สูงอายุที่ยากจน คือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่าและเท่ากับเส้นความยากจนด้านอาหารของจังหวัดเชียงราย ปี 2558 อยู่ที่ 2,428 บาทต่อคนต่อเดือน และผู้สูงอายุที่ไม่ยากจน คือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้มากกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารของจังหวัดเชียงราย ปี 2558 อยู่ที่ 2,428 บาทต่อคนต่อเดือน

- * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90
- ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
- *** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

สำหรับการคาดประมาณแบบจำลองในตารางที่ 4 ด้วยการประมาณค่าด้วยแบบจำลองโพรบิท (Probit Model) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่ตกอยู่ในความยากจนของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า การทำงาน

หลังเกษียณ และการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ และการมีเงินออมของผู้สูงอายุ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น

ร้อยละ 95 สำหรับการอยู่อาศัยในเขตเมือง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ตรงข้ามกับ เพศ อายุ สถานภาพสมรส สถานภาพการงาน ก่อนเกษียณอายุ ลักษณะสุขภาพ การเป็นหัวหน้าครัวเรือน การอยู่ลำพัง การมีคนพิการอยู่ในครัวเรือน การมีภาระการดูแลบุตรหลาน การมีบ้านเป็นของตัวเองไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นเพื่อทราบถึงขนาดและทิศทางของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยดังกล่าว จึงพิจารณาจากผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุต่ำว่ามัธยมต้น มีค่าเท่ากับ 0.1774 หรือร้อยละ 17.74 หมายความว่า หากผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมต้นจะทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับปัญหาความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมต้น ร้อยละ 17.74

2) การทำงานหลังเกษียณอายุ มีค่าเท่ากับ -0.3284 หรือร้อยละ -32.84 หมายความว่า หากผู้สูงอายุที่ทำงานหลังเกษียณอายุ จะทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับปัญหาความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหลังเกษียณอายุ ร้อยละ 32.84

3) จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ มีค่าเท่ากับ -0.0526 หรือ ร้อยละ -5.26 หมายความว่า หากผู้สูงอายุมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น 1 คน จะทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับความยากจนลดลง ร้อยละ 5.26

4) การมีเงินออมในครัวเรือน มีค่าเท่ากับ -0.0492 หรือ ร้อยละ -4.92 หมายความว่า หากผู้สูงอายุมีเงินออมในครัวเรือน มีโอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีเงินออมในครัวเรือน ร้อยละ 4.92

5) การขาดเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ มีค่าเท่ากับ 0.1302 หรือร้อยละ 13.02 หมายความว่า หากผู้สูงอายุขาดการเตรียมความ

พร้อมก่อนเกษียณอายุ จะทำให้โอกาสที่จะประสบกับความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ ร้อยละ 13.02

6) การที่ครัวเรือนของผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในเขตเมือง มีค่าเท่ากับ -0.0854 หรือร้อยละ -8.54 หมายความว่า หากครัวเรือนของผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในเขตเมือง จะทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับความยากจนน้อยกว่าครัวเรือนของผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตชนบท ร้อยละ 8.54

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีส่งผลทำให้โอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น คือ ระดับการศึกษาต่ำ และการขาดเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ ในขณะที่ปัจจัยที่มีส่งผลโอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุลดลง คือ การทำงานหลังเกษียณอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น การมีเงินออมในครัวเรือน และการอาศัยในพื้นที่เมือง

เมื่อจำแนกตามพื้นที่เมืองและชนบทพบว่า ในพื้นที่เมืองพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนประกอบด้วย การทำงานหลังเกษียณ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ การมีคนพิการอยู่ในครัวเรือน การมีเงินออมของผู้สูงอายุ และการขาดการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่จะประสบความยากจนของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้นได้แก่ ระดับการศึกษาต่ำ การมีผู้พิการในครัวเรือนและการขาดเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ ในขณะที่ปัจจัยที่มีส่งผลโอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุลดลง คือ การทำงานหลังเกษียณอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น และการมีเงินออมในครัวเรือน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท ได้แก่ การทำงานหลังเกษียณ การอยู่ลำพังของผู้สูงอายุ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 การมีภาระ

การดูแลบุตรหลาน มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ดังนั้นปัจจัยที่มีส่งผลทำให้โอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุในชนบทเพิ่มขึ้น คือผู้สูงอายุอยู่ลำพัง การมีภาระการดูแลบุตรหลาน ในขณะที่ปัจจัยที่มีส่งผลโอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุในชนบทลดลง คือ การทำงานหลังเกษียณอายุ

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ความยากจนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุรวม เท่ากับ 5,670.25 บาทต่อเดือน ทั้งนี้รายได้หลักของผู้สูงอายุมาจากการทำงานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมและไม่มีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยเกษียณ สำหรับสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุ พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายที่ตกอยู่ในความยากจนคิดเป็นร้อยละ 29.47 เมื่อจำแนกตามลักษณะต่าง ๆ พบว่า ผู้สูงอายุตอนต้นมีสัดส่วนความยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุตอนกลางและผู้สูงอายุตอนปลาย ผู้สูงอายุเพศชายมีสัดส่วนความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อยมีสัดส่วนความยากจนมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง และผู้สูงอายุในเมืองมีสัดส่วนความยากจนน้อยกว่าในพื้นที่ชนบท สอดคล้องกับการศึกษาของ Cai, et al. [11] แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทตกอยู่ในความยากจนและเป็นกลุ่มเปราะบางมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง อีกทั้งในพื้นที่ชนบทของผู้สูงอายุยังพบความสัมพันธ์ของในทิศทางเดียวกันระหว่างความยากจนและความกดดัน ความวิตกกังวลของผู้สูงอายุอีกด้วย [12] อีกทั้งกลุ่มผู้สูงอายุในชนบทมีโอกาสหลุดพ้นจากความยากจนได้ยากกว่าผู้สูงอายุในเมือง [13] ทั้งนี้กลุ่มที่ควรเฝ้าระวังเป็นพิเศษ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังกับหลานในชนบท เนื่องจากผลการศึกษาเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ

เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนโดยใช้แบบจำลองโพรบิท พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ความยากจนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ระดับการศึกษาต่ำ และการขาดเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลให้ความยากจนของผู้สูงอายุลดลง คือ การทำงานหลังเกษียณอายุ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น การมีเงินออมในครัวเรือน และการอาศัยในพื้นที่เมือง และเมื่อจำแนกตามพื้นที่พบว่า ในพื้นที่เมืองพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่จะประสบความยากจนของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้นเพิ่มเติมได้แก่ การมีผู้พิการในครัวเรือน ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่จะประสบกับความยากจนของผู้สูงอายุในชนบทเพิ่มขึ้นเพิ่มเติม ได้แก่ การอยู่ลำพังของผู้สูงอายุ และการมีภาระการดูแลบุตรหลาน

จากการที่พบว่า การทำงานหลังเกษียณอายุเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับความยากจนลดลงทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท ดังนั้นภาครัฐจึงควรส่งเสริมด้านการศึกษาตลอดชีวิตแก่คนทุกช่วงวัย เพื่อเพิ่มโอกาสจ้างงานเพิ่มขึ้นในช่วงวัยสูงอายุ ทำให้โอกาสตกอยู่ในภาวะยากจนลดลง ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวรรณคดี สุวรรณระดา และคณะ [14] ได้กล่าวถึงบทบาทของนายจ้างภาคเอกชน ในด้านการเตรียมความพร้อมของลูกจ้างในการส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้ตลอดชีพ การพัฒนาทักษะด้านไอที ส่งผลให้ลูกจ้างมีโอกาสได้รับการจ้างงานต่อเนื่องแม้มีอายุมากขึ้น และรัฐบาลมีมาตรการสร้างเสริมทุนมนุษย์ให้กับพนักงานของบริษัท เนื่องด้วยมาตรการดังกล่าวจะสร้างคุณลักษณะที่เหมาะสมในการทำงานของพนักงานเมื่อสูงอายุ

นอกจากนี้ควรทำการส่งเสริมการออมในครัวเรือนเพราะส่งผลต่อทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะประสบกับความยากจนลดลง โดยรัฐบาลควรสร้างระบบการออมขั้นพื้นฐานของประเทศ เพื่อให้เมื่อถึงวัยสูงอายุแล้ว

มีรายได้เพียงพอไม่ตกอยู่ภาวะความยากจน ทั้งนี้จากการศึกษาของธนาคารโลก [4] ได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐในการสร้างระบบบำนาญว่ามีทางเลือกด้านนโยบายอยู่หลายทางที่จะรวมและปรับเปลี่ยนระบบบำนาญที่มีอยู่ทั้งหมด โดยมุ่งเน้นที่การลดความยากจนในผู้สูงอายุ โดยการปรับเปลี่ยนและลดจำนวนโครงการบำนาญลง การตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลโครงการบำนาญ การกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจนไว้ในนโยบายบำนาญโดยรวม และรัฐบาลควรหาแนวทางสร้างระบบเพื่อการแบ่งเบาภาระของสมาชิกที่มีภาระพึ่งพา โดยรัฐจำเป็นต้องคัดกรองครัวเรือนดังกล่าว และเผื่อระวังกลุ่มนี้เป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากถือว่าเป็นครัวเรือนที่เปราะบางที่ตกอยู่ในภาวะยากจนโดยง่ายนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของสมพร โกมารทัต [15] พบว่าการขจัดความยากจนของประเทศไทยนั้น รัฐควรมีการดำเนินมาตรการคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสม และครอบคลุมถึงกลุ่มคนยากจนและเปราะบาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่รัฐต้องเร่งดำเนินการก่อนเป็นอันดับแรก เพราะจะส่งผลส่งทำให้คุณภาพชีวิตประชาชนดีขึ้น และยังป้องกันความเสี่ยงที่จะยากจน

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ควรเน้นนโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่คนจน (Pro-Poor Policy) โดยเน้นการส่งเสริมให้สามารถเข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิตแก่คนทุกช่วงวัยที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- [1] วาสนา อิมเมม. (2557). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร : ไทยกับประเทศอาเซียน. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับอนาคตการพัฒนาประเทศ*. สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [2] คณะกรรมการปฏิรูประบบรับรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. (2558). *สรุปข้อเสนอการปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย*. สภาปฏิรูปแห่งชาติ.

เพื่อเพิ่มโอกาสการทำงานของสมาชิกในครัวเรือน รวมถึงผู้สูงอายุด้วย เพื่อส่งให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นและทำให้ความยากจนลดลง ตลอดจนครัวเรือนมีสวัสดิการและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. ควรให้ความสำคัญการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะ เป็นมาตรการช่วยเหลือผู้มีภาระพึ่งพิงในครัวเรือน ผู้ว่างงานในครัวเรือน และส่งเสริมให้เกิดการออมในครัวเรือนเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมรับมือเหตุการณ์ไม่คาดฝันซึ่งอาจจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของครัวเรือน

3. ควรสร้างระบบเผื่อระวังพิเศษในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง อยู่ลำพังกับคู่สมรส และอยู่ลำพังกับหลาน หรืออยู่กลุ่มที่มีสมาชิกที่มีภาระพึ่งพิงในครัวเรือน เนื่องจากเป็นครัวเรือนที่เปราะบางที่ตกอยู่ในภาวะยากจนโดยง่าย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาในครัวเรือนดังกล่าวซ้ำอีกในอีก 3 หรือ 5 ปี เพื่อดูผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2. ควรเพิ่มการศึกษามิติของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบทในมิติต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น และควรเพิ่มปัจจัยด้านสังคมและเครือข่ายของชุมชนที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุและครัวเรือนในภาพรวมและจำแนกตามพื้นที่เมืองและชนบท

- [3] วรเวศม์ สุวรรณระดา, และปวีณา ลีตระกูล. (2557). *โครงการศึกษาผลกระทบจากเบี้ยยังชีพต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุและเศรษฐกิจในระดับชุมชน*. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนจากสหภาพยุโรป ดำเนินงานโดยมูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ และ HelpAge International.
- [4] ธนาคารโลก. (2555). *การลดปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุในประเทศไทย : บทบาทของโครงการบำนาญและความช่วยเหลือทางสังคม*. กรุงเทพฯ.
- [5] มนสิการ กาญจนจิตรรา. (2561, เมษายน-พฤษภาคม.). *ผู้สูงอายุและความยากจน. จดหมายข่าวประชากรและการพัฒนา*. 38(4). สืบค้นจาก <http://www.newsletter.ipsr.mahidol.ac.th/index.php/2012-11-08-03-49-15/vol38-no4/125-popdev-vol38-no4/530-2018-04-02-00-33-38.html>
- [6] วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2557). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับอนาคตการพัฒนาประเทศ*. สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [7] Mohd Saidatukmal. (2014). Poverty Issues among Malaysian Elderly. In *Proceeding of the Social Sciences Research ICSSR 2014*. (e-ISBN 978-967-11768-7-0). 9-10 June 2014, Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia.
- [8] Khan, et al. (2017). Explore the Factors that Influence Elderly Poverty. *Journal of Southeast Asian Research*. 2017(2017). Article ID 938459. doi:10.5171/2017.938459
- [9] อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. (2558). *ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ*. สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- [10] อิศรา ศาสดีศาสน์. (2554). *การวัดและการสร้างตัวแบบทางเศรษฐศาสตร์เพื่อวิเคราะห์การกระจายรายได้*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [11] Cai Fang, et al. (2012). *Poverty and Vulnerability among China's Rural Elderly*. 29-43. doi.org/10.1596/9780821386859_CH02
- [12] Urosevic, et al. (2015). *Quality of Life of the Elderly in Urban and Rural Areas in Serbia*. *Vojnosanitetski Pregled*. 72(11): 968-974. doi:10.2298/VSP140831107U.
- [13] Jensen Leif, and McLaughlin K. Diane. (1997). The Escape from Poverty among Rural and Urban Elders. *The Gerontologist*. 37(4), 462-468.
- [14] วรเวศม์ สุวรรณระดา, และคณะ. (2561). *โครงการการศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันของการจ้างงานต่อเนื่องในสถานประกอบการและทัศนคติของนายจ้างในภาคเอกชน*. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- [15] สมพร โกมารทัต, และคณะ. (2560). การสำรวจสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน. ใน *โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).